Az átfogóan tárgyalt téma szükségszerűen általánosított és elvont lenne. A konkrétumok variációi viszont majdnem kimeríthetetlenek, nem férnek el egy folyóiratszám keretei között. Tallózni azonban lehet közöttük, s meg lehet kísérelni a – talán – tipikus haladási irányok kiválasztását, hogy követhető modelleket mutassunk. Arra törekedtünk, hogy arról szóljunk, ami a gyakorlatban volt és van, s nem arról, aminek eszményien lennie kellett volna és – most vagy majd – lennie kellene.

CSOMA GYULA

A felnőttoktatás jelene és jövője

Vélemények és álláspontok 1992 őszén és telén

Beszélgetőtársainkat arrról kérdeztük, hogy mi a véleményük a felnőttoktatás jelenéről és jövőjéről, különösen a dolgozók iskoláiról. A válaszadók között oktatáspolitikusok, a különböző szintű önkormányzatok tisztségviselői, felnőttoktatási szakemberek, valamint a tudomány képviselői kaptak helyet. A véleményeket és álláspontokat a beszélgetések sorrendjében adjuk közre.

Sáska Géza, a Fővárosi Önkormányzat Oktatási Bizottságának vezetője:

A magyarországi iskolarendszerű felnőttoktatás gyökeres átalakulás előtt áll több okból is. Egyfelől az a modell, amelyet 1945 után dolgoztak ki, világossá vált, hogy megbukott. Ez az egyik oka. A másik oka pedig az, hogy azok a felnőttek, akik most járhatnának iskolába, azok inkább pénzt keresnek. Harmadrészt hiányoznak azok az új formák, amelyek az új, nagyon nehéz, sokkal komorabb világban működtethetőek volnának.

Az iskolarendszerű felnőttoktatást 1945 után, már ami az általános műveltséget illeti, kárpótlásnak szánták. Ez volt a célja. Ahogyan ma az egyházak visszakapják ingatlanaikat, úgy a dolgozók iskoláiban lehetőséget adtak azok számára, akik korábban nem tudtak iskolába járni. Itt más követelmények, de hasonló tartalom alapján a nappali tagozattal egyenértékű bizonyítványt szereztek. Tehát kárpótlás történt. Ez azt jelentette, hogy a dolgozók munka mellett nagyobb erőfeszítéssel fogtak neki a tanulásnak, mint a gyerekek, de a végeredmény az azt jelentette, hogy mindinkább növekedett 45-től a dolgozók iskolái és a nappali tagozat között az olló. Így a két szféra közötti különbség nagy lett s ez legitimációs problémát hozott létre. Ez annyit jelentett, hogy senki sem fogadta el egyenértékűnek ezeket a végzettségeket. De ez nemcsak a dolgozóknál, a nappalinál is megvan, mert 40 év alatt a közoktatás nagyon kiterjedt s egyre több olyan nappali tagozatos gimnázium van, amelynek követelményrendszere nem sokban különbözik a dolgozóétól. Tehát egyfajta bizonyítvány, kétfajta tudás. Ez nagyon nagy probléma.

A második nagy problémát azok a kiegészítő képzések okozzák, mint a szakközépiskolák, ahol „dolgozók" is működnek. Itt minden, úgy ahogy van, az ipari struktúrában hátterét vesztette. Strukturális bajok vannak. Édes mindegy, hogy dolgozók, vagy nappali, ez nem specifikus gond. Ezt itt egyszerre kell megoldani. A harmadik, és ez egy örvendetes dolog, a munkaerő átképzésben, a munkaerő-piacban sokkal kom-

fortosabb napi szükségleteket kielégítő képzéssel reagál a felnőttoktatás. Teljesen új formák jönnek létre a fővárosban és az országban, amelyek között vannak olyanok, amelyek egészen kiválóak és vannak olyanok, amelyek a szélhámosság határát súrolják. Most konjunktúra van, és ennek megvan a maga tajtékja, amit nem kell szeretni. Mi lesz a jövő?

Azt, hogy az iskolarendszer milyen lesz, nem lehet tudni, ez nagymértékben az oktatási törvénytől függ. Véleményem az, hogy az iskolarendszerű felnőttoktatásnak addig ingyenesnek kell lennie, amíg az az iskolarendszerben van, tehát mint manapság. A pénzügyi háttér ehhez nem látható. Azonban mint logikai konstrukciót mindenképpen elfogadhatónak tartom, hogy a tankötelezettségig az oktatást az állam támogassa, tehát nemcsak hogy ingyen, hanem ténylegesen támogassa azokat, akik kiszorultak az iskolákból. Nemcsak azért, hogy az általános műveltség emelkedjen, mert az vagy emelkedik, vagy nem. Hanem manapság általános iskolai végzettség nélkül a munkaerő-piacra nem is lehet kilépni. Akik nem tudnak a munkaerő-piacra kilépni, munkaerejüket eladni, azok óhatatlanul a társadalom peremére szorulnak, és a radikalizmus áldozataivá válhatnak. Ezért közérdek, hogy közpénzekből a társadalom legszélén élőket integráljuk ezzel az eszközzel is.

Torma Attiláné, Fővárosi Önkormányzat, statisztikus:

Én a statisztikai adatok tükrében azt látom, hogy az utóbbi öt évben a középiskolák esetében a létszám fokozatosan csökkent, de ez valójában abból adódott, hogy egyre kevesebben iratkoztak be a szakközépiskolák esti-levelező tagozatára. Ezzel szemben, ha minimális mértékben is, de nőtt a gimnáziumba járók száma. A korösszetétel alakulására a fiatalok részvétele a jellemző, ezt bizonyítja, hogy 5 évvel ezelőtt a 20 éves és fiatalabb tanulók száma 47,4% volt, míg 1991/92-es tanévben ez a szám 59,1%. Ezek az adatok természetesen csak Budapestre vonatkoznak. Érdekes, hogy ebben az iskolatípusban magas az óraadó és mellékállásban tanító tanárok száma. A dolgozók általános iskoláiban 74 törzstagra 28 óraadó és 44 mellékfoglalkozású jut. Ez valószínűleg az oktatás szervezettségét, hatékonyságát befolyásolja.

Balás Kristóf, Bp. Főpolgármesteri Hivatal, Oktatási Ügyosztály, Szakképzési Alosztály, főelőadó:

A Fővárosi Önkormányzat a fenntartásában lévő felnőttoktatási-képzési intézményeknek a jövőben a megerősítésére és nem a visszafejlesztésére törekszik. A „visszafejlesztés" korábban hangoztatott politikai indokai, nevezetesen, hogy „mindenkinek lehetősége vaan a szocialista rendszerben a tanulásra nappali tagozaton", továbbra sem állja meg a helyét. A középfokon történő képzésből kimaradók rétege tovább növekszik. A munkaerőpiacon képzettség nélkül lehetetlen megjelenni, tehát az iskolarendszerű felnőttképzésnek a rehabilitáló jellege megmarad. Intézményeink feladata a fiatal munkanélküliek képzése is lehet, ebben az esetben bizonyos szocializációs funkciók is szükségesek lesznek. Az általános iskolai oktatásban jelenlevő gondok szinte újratermelik azokat a fiatalokat, akik a középfokú képzésbe nem tudnak belépni illetve nagyon gyorsan kilépnek belőle.

A felnőttképző intézményekben meglévő szellemi tőke, andragógiai tapasztalat hasznosítható lesz az át- illetve továbbképzésnek területén is a szakma és foglalkoztatásváltás szükségessége miatt.

Botfalusy Magdolna, Fővárosi Önkormányzat főmunkatársa:

A dolgozók iskolája – rendeltetésszerű szerepe és a statisztika szerint – a társadalom képzettségi deficitjét az alapfokon már az ötvenes években ledolgozta, a hiányzó középfokot az ötvenes évek közepétől kezdte pótolni. Az esti középfok a hetvenes években kulminált, mára csökken. Tehát a dolgozók iskolái eredeti funkciójukban ma már csak egy erősen apadó csoportra számíthatnának, ez létüket önmagában nem indokolja. Mégis életben maradtak, mert úgy akarta ezt a kulturpolitika és maguk az intézmények is. Közben az idejárók populációja „elfiatalodott", ráadásul a „dolgozók" iskoláiban elég kevés a dolgozó hallgató. Nagy számban a nappali intézményekből lemorzsolódottak, pszichés zavarokkal küzdők látogatják, s a színvonal legjobb esetben is relatív. A dolgozók iskolái keresik új feladataikat, új szerepük alakulóban van.

Itt tehát arról van szó, hogy megszűnt az a társadalmi közeg és azok az oktatáspolitikai elvek, amik létrehozták és működtették ezeket az intézményeket. Az új közeg már működik, noha még ki sem épült s zavarai nemcsak az új társadalom majdani velejárói, hanem az átmenetéi is. Nehéz bármit prognosztizálni, de biztos, hogy a régi átváltozik s benne az ember is, aki működteti az egészet. Új technika, új kommunikációs pályák, más pénzügyi háttér várható és ehhez módosítani kell a régi módon képzett humán gárda szakértelmét.

A képzettségnek – legyen humán vagy szakjellegű – a felgyorsuló technika, kapcsolatok, nemzetköziség stb. miatt meg kell újulnia a munkaerőnél, de mivel állandóan változik a működő világ, a képzésnek rá kell állnia egy állandóan változó igény kielégítésére illetve arra, hogy megjelennek ma még nem ismert igények, melyeket flexibilisen, gyors reagálókészséggel kell kielégíteni.

Mindennek a mai rendszerű, beidegzettségű, vállalási körű esti iskola nem tud megfelelni. Mivel gyors átalakulás nem várható (anyagiak, mélyülő és lassan mozduló mentalitás, az átállás időigénye stb.) célszerű megfontoltan és több irányban gondolkodni.

Amelyik dolgozók iskolája jól, eredményesen dolgozik és van is rá „vevő", folytassa jelenlegi gyakorlatát. Kapjon segítséget önmaga tökéletesítéséhez, késztessék erre, díjazzák innovációját. A közvetített tartalom a hagyományos tananyag mellett a mának szükséges ismeretekkel egészüljön ki. Pl. középfokú iskola szintjén oktassanak idegen nyelvet, neveljenek kreativitásra. Az értékelés mércéjét emelni kell, megszüntetve a karitatív empátiás szabályozást.

A dolgozók iskoláiban működő ifjúsági osztályokban fontos szerep jutott a közelmúlt demográfiai hullámának leszerelésében, de hosszabb távon ezt a funkciót újra kell gondolni.

Bővíteni kell azoknak az intézményeknek a körét, amelyek a maguk tágan értelmezett képzési körében olyan kiegészítő képzést, tanfolyamokat is kínálnak, amire szakirányukban is szükség lehet. Ez legyen modulrendszerben megszervezhető.

Más iskolák oldják fel a mai merev iskolai kereteket, alakuljanak át – esetleg az adott alaptevékenység mellett – relatív, minden igényt kielégítő szolgáltató-vállalkozó iskolává. Indítsanak az iskolák pár hónapos, éves, több éves tanfolyamokat, felvállalva szakmákat adó képzési irányokat. Adott esetben vállalják a tanulók, hogy olyan irányba képezik őket, amiről nem tud elismert, a képzettséget legitimáló bizonyítványt adni az iskola. Adjon viszont alapos felkészítést, hiszen nemcsak a „papír", hanem a hozzáértés is lehet belépőjegy egy-egy munkahelyre.

A kommunikatív technikák terén legyen állandó kínálata (idegen nyelv, komputertechnika, levelezés, beszédtechnika, piaci viselkedéskultúra). A *köz kultúrájának* épülésére legyen kínálata párkapcsolati, közéleti, munkahelyi konfliktusok kezelésének megismer-

tetésére, művészeti képzésre, távoktatásra, a gazdaságos háztartás, az egészséges étkezés megismertetésére.

Azaz vállalja igények szerint mindannak a közvetítését, ami ugyan nem tartozik mai keretei közé, de szükséges a felnőtt-társadalom kultúraváltásához.

Molnár Péter, osztályvezető-helyettes, Népjóléti Minisztérium Társadalompolitikai Osztály:

Kezdjük el ott, hogy miért fontos a felnőttoktatás. Az egyik érvrendszer az, hogy arra kell felkészülni, hogy egy embernek az élete során esetleg szakmát kell váltania, mert a modern technológia meg a modern társadalmi változások ezt megkívánják.

Egy másik szempont az, hogy amikor a munkanélküliség ilyen arányokat ölt, akkor átképzéssel, felnőttképzéssel lehet-e segíteni ezen a helyzeten. Egy harmadik kérdés lehet, hogy a mai fiataloknak milyen kulturális értékeik vannak, ők hogyan gondolkodnak?

Kezdjük a szociális blokknál. Ha valaki jobban képzett (az általános képzést is beleértem), tehát magasabb szintű képzést kap vagy több szakképzettsége van, akkor nagyobb eséllyel tud védekezni a munkanélküliség ellen. Tehát az ő munkaerőpiaci esélyei jobbak, mint annak, aki kevésbé képzett. Végeredményben az egyén szempontjából közelítem meg, hogy érdemes többet tudni és esetleg felnőtt fejjel is vállalni a képzést. Ezt persze nagyon nehéz elmondani akkor, ha valaki egyszer konkrétan munkanélkülivé vált és nincs egy olyan üzem, amely vállalná, hogy őt kiképezze illetve átképezze. Kulcskérdés, hogy elfogadjuk-e azt az elvet, hogy a felnőtteket másképpen kell oktatni, mint a fiatalokat? A jó tanárok úgy gondolják, hogy könnyen megtanulnak akár fiatalokat, akár felnőtteket oktatni, tehát ha értenek a szakmához, akkor nem az a fontos, hogy kiket oktatnak. Hát, valószínűleg ha a tanár jó, akkor ezt meg is tudja tenni, de tudni kell, hogy a felnőtteket mégiscsak másképpen kell oktatni. Valójában azt lehetne mondani, hogy kétféle tanárt kellene képezni, külön akik a felnőtteket s külön akik a fiatalokat oktatják. Pillanatnyilag a szakképzésben olyan érdekek vannak, hogy ezt a kettőt együtt kezeljék. Fontos különbség azonban, hogy a felnőttek nem szívesen tanulnak csak úgy általában. Akkor viszont igen, ha konkrét érdekük fűződik hozzá. Ez könnyebben megy annak, akinek jó az alapképzettsége (pl. diplomája van) és már megszokta, hogy tanul. Aki azonban nem egyetemi végzettséggel rendelkezik, hanem szakmája van, ott kérdéses, hogy milyen szintű az a szakmai tudás, hogy szívesen tanul-e meg még egy szakmát. Elég kegyetlenül vetődik fel a kérdés, hogy valaki esztergályos volt és úgy gondolta, hogy egész életében esztergályos lehet, s most kiderül, túl sok az esztergályos, neki új szakmát kell tanulnia. Azt mondom, saját érdekében vállalnia kell.

A legigazibb gond, hogy nagyon sok felnőtt, sőt a mai fiatalok között is sok ilyen van, akik nem végzik el még a nyolc általánost se, vagy ha igen, akkor nagyon gyenge eredménnyel.

Közülük kerülnek ki a legnagyobb számban a munkanélküliek, vagyis számukra még az általános iskolai képzést is biztosítani kellene, mert az is előfordulhat, hogy különben tartósan munkanélkülivé válnak. Nagy nehézség, hogy főleg az idősebbek már nem elég rugalmasak ahhoz, hogy újra beüljenek a padba. Nehezen is viselik, hogy diákként bánnak velük.

Mindenképpen a saját esélyeit javítja valaki, ha át- illetve továbbképzésre vállalkozik. Ezt természetesen megelőzi egy állami feladat, hogy minél magasabb színvonalú, jobb képzést adjunk a fiataloknak. Igenis megéri, ha ún. parkírozásra rendezkedünk be, vagyis jobb ha a fiatalok tanulnak, mintha munkanélkülivé válnak. Olyan értelemben nem tetszik ez a parkírozás szó, hogy csak időtöltést jelentene, nem, itt tényleg tanulásról kell hogy

szó legyen. Még a szakképzésben is volna értelme 18 éves korig tanulni. Ez nem kötelezettség lenne, de a lehetőséget biztosítani kellene. Ma sok gyerek kudarcot vall az iskolában, ezért nem szívesen jár oda, és ugyanazzal a módszerrel kár tovább a padban tartani. Meg kell oldani, hogy a munka és az iskola szervesebben összekapcsolódjon. Ez ma egész Európában a legkorszerűbb elv. A hátrányos helyzetű tanulók képzését a munkába való bevonás nélkül nem lehet megoldani. Ezt a magyar iskolarendszer gyakorlatilag még nem alkalmazza, ez lehetne a dolgozók iskoláinak új változata.

Van egy kezdeményezés, a mi főosztályunk is részt vett ebben, olyan szocializációs programot, tankönyveket állítottak össze, ami eddig nem volt. Itt a közkeletű nevén a kilencedik osztályról van szó, ahol olyan gyerekeket tanítanak, akik nyolcadik után már nem tanulnak tovább. Ezekben az iskolákban szakmatanulásra való előkészítés folyik. Lehet, hogy még mindig lesz hátrányuk, de jelentősen kevesebb, mint egy évvel korábban volt. Ez az európai gyakorlat.

Itt jutunk el odáig, amit bizony elég nehézt megértetni egy fiatallal, aki nem szeret iskolába járni, hogy a saját érdeke lenne minél tovább tanulni, mert 15 éve a nyolc általános iskolai végzettség még valamit ért, manapság annyit, hogy nincs végzettsége.

A másik problémakör a modernizációval függ össze. A szakmák változnak, mert olyan gyorsan fejlődik a technika, hogy egészen új technológiát kell megtanulni, s aki ezt elsajátítja, az szinte kényszerűen új szakmát is tanul. Egy jól működő ipar esetében ez azt jelenti, hogy nemcsak a magánember érdekelt abban, hogy tanuljon, hanem a versenyben élenálló üzemeknek is érdekük, hogy embereiket továbbképezzék. A modern technológiánál ez a képzés az üzemben történik. A versenyt csak azok az üzemek tudják állni, amelyek egyre több pénzt fektetnek az oktatásba.

Az utolsó szempont az ifjúság. Európában mindenütt hosszabb ideig járnak iskolába a gyerekek, mint nálunk, pl. Németországban nem lehet 17 éves korban szakképzetté válni. A fiatalság Nyugaton nemcsak azt jelenti, hogy felkészül a felnőtt létre, hanem mert hosszúra nyúlik, egy önálló életformává vált. Ez azért egészen nyilvánvalóan az egyetemistáknál figyelhető meg. Magyarországon kevesen járnak egyetemre, akár kétszer ennyien is járhatnánk. Ezen túl még az is probléma, hogy nálunk gyakorlatilag nem létezik az ún. alternatív képzés. Másutt már gyakorlat, hogy a tanulást bármikor meg lehet szakítani és el lehet menni dolgozni, majd akár pár év után ott lehet folytatni, ahol korábban abbahagyták.

Vantsó Erzsébet, az FPI főmunkatársa:

A felnőtt életkorban való tanulás – autóvezetés, nyelvtanulás, számítógépes ismeretek terjedése – a modern kor természetes velejárója. A tanfolyamok mellett világtendencia valamely felnőttoktatási hálózat, ezen belül iskolarendszerű felnőttoktatás fenntartása. Az ipari társadalmakban a technológia korszakváltásai gyakraban következnek be, mint a nemzedékváltások, tehát egyre természetesebbnek kell elfogadnunk az életpálya során bekövetkező többszöri szakmaváltást. Ahhoz, hogy a munkavállaló erre képes legyen, stabil általános képzettséget, széles körű szakmai alapműveltséget és ezek időszakonkénti mobilizálásának képességére van szükség. Ezek megszerzése leghatékonyabban szervezett formában, irányítottan, tehát oktatási intézményben történhet. A felnőttoktatás tehát a jövőben is – a gazdasági struktúraváltás előrehaladtával egyre inkább – az oktatásügy szerves része kell hogy legyen.

A dolgozók iskolái tehát, a fentiekből következően, szükségesek. A felnőttoktatás eredeti – pótló – funkciója mára háttérbe szorult. A dolgozók iskolái a nappali iskolákat másoló szerkezetüket mind a mai napig megőrizték. A funkcióváltozás azonban nem alakított ki

új iskolatípust. Az idejárók zöme nem mondhat magáénak komoly tanulmányi sikereket, sőt kifejezetten gyenge eredmények születnek. Ezért sokan még a felnőttoktatás létjogosultságát is vitatják. A zavarok azonban nem az oktatási forma feleslegessé válásának, hanem a gyökeres megújulás szükségességének jelei.

Ma ezek az intézmények részben korrekciós funkciót látnak el, mint pl. az általános iskola esetében, ahová a normál korúak iskoláiból jobbára deviáns magatartás miatt kerülnek a tanulók, másrészt pedig a demográfiai hullám okozta gondok levezetésében játszanak szerepet, erre a gimnáziumok ifjúsági osztályai nyújtanak példát. Megjósolható, hogy a demográfiai hullám levonulása után sem csökken az érdeklődés, ami azt mutatja, hogy társadalmi igény van a meglévő középfokú intézményeknél kisebb elfoglaltságot követelő, a későn érőkkel, lemaradókkal, a nehezen kezelhetőkkel foglalkozást vállaló általánosan képző középiskolára. Ezt az intézménytípust - jogilag a felnőttoktatáson kívül vagy belül – megerősíteni, fejleszteni, segíteni kell. Alternatív, esetleg gyakorlatiasabb, a végzés utáni munkavállalást jobban elősegítő középiskolai tantervek kidolgozására van szükség számukra.

A másik fő funkció, amit a felnőttoktatás folyamatosan és ma is betölt, a középfokú szakemberképzésben való részvétel, a munkaerőpiaci kínálat növelése, átképzés, továbbképzés illetve ezek alapozása, tehát az ilyen irányú oktatási rendszer kiépítése.

Az ide jelentkezők létszáma az utóbbi években ismét nőtt és várhatólag ez a tendencia folytatósik. A munkaerőpiac gyors változásai miatt növekszik az igény a rövidített oktatási formák iránt. Ezeknek a képzési formáknak hatékony módszertanát még nem dolgozták ki, ezért és egyéb problémák miatt is nagy a kudarcot valló lemorzsolódók száma.

Nagyon nagy baj jelenleg, hogy csak az érettséginek van a munkavállalásban konvertálható értéke. Ennek a szemléletnek kellene megváltozni. Az egyik lehetséges változat az lenne, amire egyébként a felsőoktatásban már van példa, hogy létrehoznák a kétszintes képzést. ez a középiskolát alsó és középfokra bontaná. Más megoldás lehetne, hogy egyes közismereti vagy szakmai tárgyakat modulokba, blokkokba rendezni. Valamennyi blokk elvégzése után (esetleg záróvizsgák!) összefoglaló középiskolai végzettséget kaphatna a hallgató. A továbbtanulni szándékozókat tetszőleges időtartamú távoktató program keretében készítenék fel a felsőfokú tanulmányokra.

Zrinszky László egyetemi tanár,
az MTA Pedagógiai Bizottsága Felnőttnevelési Albizottságának elnöke:

A felnőttnevelést mindeddig egyszerre vette körül túlzott bizalom és túlzott bizalmatlanság. Bizalom abban, hogy a felnőttnevelés oly mértékben állítható az ilyen vagy olyan előjelű változások szolgálatába, hogy az eredetileg kialakult személyiségből valami *merőben újat* „állít elő". A totális átnevelésnek ez a koncepciója lehet szelídebb vagy erőszakosabb, nyíltabb vagy rejtettebb, de kitűzött célját mindig csak töredékesen éri el. A *tudás* nem mélyül *műveltséggé,* a *szakismeret* nem szervesül a gyakorlat irányítójává, az *attitűdök* nem ágyazódnak be egy megtartó és rugalmas *rendszerbe,* az elfogadtatni kívánt *meggyőződések és hitek* – ha átszivárognak is az azonosságának megőrzésére törő Én védő-elhárító hártyáin – *deformálódnak,* és nélkülözik az *ellenállóképességet.*

A változásokra orientálódó „andragógiai radikalizmussal" szemben áll a *stabilitás elvű* felnőttnevelés időszerűtlen eszméje. Nemcsak a gazdaság sorsdöntő alternatívája, hogy vagy alkalmazkodik a „gyorsuló időhöz" – tehát a nevelésben, képzésben a várható fejlemények *elébe megy* –, vagy hozzájárul az elmaradottság katasztrófával fenyegető növekedéséhez. Az indokolatlan optimizmus itt nem a felnőttnevelés erejének, hanem a *helyzetnek* a megítélésében érvényesül. A belátható időben az élet minden területén

csökken a „futamidő", ezért a felnőttnevelés (képzés, továbbképzés) *dinamizáló* funkciója kerül előtérbe.

A *túlzott bizalmatlanságot* a túlzott várakozások kudarcai váltják ki, és egy sajátos *tehetetlenség* tartja fenn.

Kettős visszahúzó örökség terhétől nem tudtunk még megszabadulni.

Az egyik a hagyományos „iskolarendszerű felnőttoktatás" (amely egyébként hasznos társadalmi stratifikációs szerepet tölthetett be egy időben, de amely egymagában nem alkalmas az „esélyegyenlőség" biztosítására sem). Felnőttoktatásunk nagy része úgy ábrázolhazó, mint bármelyik „klasszikus", tehát premodern iskola, csak éppen az osztálytermek *padjaiban* gyerekek helyett felnőttek ülnek, *katedráján* pedig óraadó (másodállású vagy nyugdíjas) pedagógus.

A másik idejétmúlt modell a „népnevelői". Csupa jószándékkal és küldetés-ethosszal eltelt Felvilágosító „adja át", osztja meg tudását a kultúrára éhes, de külső okok miatt elmaradott hallgatóságával.

Napjaink hazai felnőttképzését ezek a minták és valamelyest modernizált válfajaik uralják.

De megjelentek már - nemcsak az elméletekben és programokban, hanem a gyakorlatban is – a *megújulást ígérő elemek:* a felnőtt tanulók partnerként való kezelése, tapasztalataik érdemi bevonása a tervezés és feldolgozás teljes folyamatába, nagyfokú alkalmazkodás „életvilágukhoz", a csoportdinamika elveinek érvényesítése, a modern - nagyrészt interaktív – oktatástechnológia szerves bekapcsolása a képzésbe, a kritériumorientált oktatói viselkedés kifejlődése, a mennyiségi értékelés túlsúlya felől fordulat a minőséghangsúly felé, a tárgyközpontúság ellenében szükségletközpontúság, s még sorolhatnám a szembetűnő innovatív törekvéseket (melyeknek némely hazai előzményét is fellelhetjük a tradíciók egyes – újrafelfedezett – köreiben, például a népfőiskolai mozgalomban).

Az új szemlélet leginkább a munkahelyi felnőttképzésben, továbbképzésben érvényesül, ott tehát, ahol közvetlenül a legkeményebb sarkalló tényezőkkel kényszerülünk szembenézni. Bízhatunk abban – meggyőződésem szerint ez nem lesz „túlzott bizalom"–, hogy a korszerű elvek és módszerek átterjednek majd a permanens képzés, nevelés minden más szektorára.

Kelemen Péter, SZDSZ Oktatási Tagozat:

Nem véletlen, hogy nem „felnőttoktatásról" beszélek, mert a dolgozók iskoláiban ugyanis egyre több „rendeskorú" tanul, egyre dinamikusabb az „ifjúsági" osztályok terjedése. Az elmúlt évtizedekben kialakult iskolaszerkezet nem felelt meg a szülők és tanulók igényeinek s elmaradt a korszerű nyugati normáktól is. Tizennégy éves kor után mindössze a korosztályok 25-28-a választhatott érettségit adó iskolatípust, ennek következtében jelentős arányúvá vált a kényszer-beiskolázás. (Még tavaly is Budapesten, ahol pedig már 60% fölé emelkedett az érettségit adó iskolák férőhelyeinek száma, a 8. osztályt végzett tanulók 40%-a volt kénytelen olyan iskolába beiratkozni, amely nem szerepelt az általa megjelöltek között.)

A kényszerbeiskolázásnak három oka van:

1. megfelelő intézmények (elsősorban az általánosan képző gimnáziumok) hiánya.

2. szakképzési struktúra alkalmatlansága (a képzéshelyek túlnyomó része nem preferált szakmákra esik.)

3. általános iskolát végzettek jelentős részének alulképzettsége (a megcélzott középiskola igényeihez képest).

Különösen e harmadik kategória szempontjából lényeges az ún. parkolópályás képzés hiánya. Az érettségit adó középiskolák tantervei elitképzés jellegűek ("maximalisták"), emiatt rendkívül erős a szelekciós funkciójuk. Velük szemben a dolgozók iskolái alacsonyabb (szempontunkból normálisabb) követelményrendszerre épülnek, tantervei és óratervei kevésbé terhelik a tanulókat. Ezeket a lehetőségeket a hagyományos felnőttoktatás (2 vagy 3 napos oktatás) körülményei között nem lehet kihasználni: az ötnapossá bővített ifjúsági osztályok viszont lehetőséget adnak az elsősorban képességfejlesztő, részben hiánypótló, részben speciális igényeket kielégítő parkolópályás képzés megvalósítására.

Amíg tehát egységes tantervek vannak érvényben a gimnáziumokban, amíg az egységes óratervek konzerválják az elitképzési követelményrendszert, indokolt a dolgozók iskoláinak integrálása az iskolarendszerbe, különösen az ifjúsági osztályoké. Ennek viszont feltétele, hogy diszkriminatív finanszírozását megszüntessék, hiszen ezek az intézmények jelenleg csak a fejkvóta egyharmadára jogosultak.

Elő kell segíteni az ilyen típusú intézmények számára sajátos oktatási programok készítését, amelyek a későbbiekben a tantervválasztás tényleges felszabadítása után a szabad programpiac egyenrangú tényezőivé válhatnak.

Jánosi György, MSZP:

A felnőttoktatás rendszerére ma ellentétes irányú erők hatnak. Az egyik oldalon nő a felnőttoktatás fontossága és jelentősége, hiszen a közoktatás rendszere egyre kevésbé tudja betölteni társadalmi mobilizációs funkcióját, azt a feladatát, hogy a hátrányos helyzetből induló gyerekeket a tehetségüknek megfelelő iskolafokozatáig juttassa el. Az egyre növekvő létszámú hátrányos helyzetű rétegek gyermekei megrekednek az iskolarendszer alsó szintjén, mert a közoktatás egyre kevésbé tudja felzárkóztatni őket, nem tudja kiegyenlíteni induló hátrányaikat. Ez növeli a biztonsági szelepként funkcionáló felnőttoktatás fontosságát, mely lehetővé teszi, hogy a felnőttkorban is megszerezhetővé váljanak a magasabb iskolai végzettségek.

Ugyanakkor a másik oldalon a növekvő munkanélküliség inkább a gyors és rövid ideig tartó átképzések iránt növeli meg a társadalmi szükségleteket, amelynek alig épült ki még a rendszere. Hosszabb távon azonban a szakismeretek gyors elsajátítását is csak a szélesebb körű általános műveltségelemekre épülő oktatási formák alapozhatják meg. Ezért rendkívül fontos a felnőttoktatás rendszerének fenntartása, nem szabad megengedni, hogy jelenlegi szintjei leépüljenek. Amire szükség van, az a felnőttoktatás eddigi formáinak újra gondolása, azoknak az új formáknak a kidolgozása, amelyek jobban figyelembe veszik az egzisztenciális kényszerek nyomására kialakuló élethelyzeteket, és amelyek hatékonyabban építenek az önálló tanulás módszereire.

Ezért lenne mindenekelőtt nagy szükség a felnőttoktatásban széleskörűen alkalmazható távoktatási komplex rendszerének kidolgozására.

Dombrády Lórándné, a XIII. ker. Pedagógiai Kabinet vezetője:

Volt egy időszak, amikor sokan meghúzták a vészharangot a felnőttoktatás, a dolgozók iskolái felett. Azt hiszem, létük ma már nem kérdőjelezhető meg, bebizonyosodott, hogy változatlanul nagy szükség van rájuk. Változatlanul vannak és minden bizonnyal lesznek is olyan fiatalok, de felnőttek is, akik valamilyen oknál fogva – saját hibájukból vagy objektív tényezők okán – nem tudják nappali iskolában befejezni tanulmányaikat, illetve el sem kezdik azt. Ezek előtt nem lehet elzárni az életpálya-módosítás lehetőségét.

Nagyon fontosnak tartom az itt folyó oktatás minőségét, amihez elsősorban tisztázni kell a részt vevő tanárok helyzetét. A délelőtti tanítástól fáradt tanár nem mindig képes a tananyagot úgy közvetíteni, hogy az valóban élményszerű legyen, s be tudja kapcsolni a „hátrányos helyzetű" tanulókat az ismeretszerzési folyamatba. Az itteni tanulók ugyanis többségükben kevésbé motiváltak, tehát fellángoló érdeklődésüket stabilizálni kell s átmenteni a kitartó munkára. Ezért elengedhetetlennek tartanám, hogy a felnőttoktatásban részt vevő tanárok olyan speciális módszertani felkészítésben részesüljenek, ami képessé teszi őket az itteni eredményes munkára. Természetesen nem szaktárgyi felkészítésre, hanem a legújabb pszichológiai, pedagógiai módszerek, technikák elsajátítására gondolok.

Az összeállítás befejező részében egy fővárosi kerület önkormányzatának szakembereit kérdeztük meg a felnőttoktatásról, mert itt arra voltunk kíváncsiak, hogy a helyi oktatásirányítás hogyan látja ennek a területnek a jelenét s jövőjét.

Rapi István, az Angyalföldi Ifjúsági Iroda vezetője:

Az általam vezetett információs és tanácsadó iroda olyan humánszolgáltató intézmény, amely a fiatalok és a felnőtt lakosság mindennapi problámáinak megoldásához kíván segítséget nyújtani.

Tevékenységüket információs és mentálhigiénés tanácsadás keretében fejtjük ki. Hetente két alkalommal továbbtanulási gondjaikkal kereshetnek fel bennünket az érdeklődők. Ekkor kerülünk kapcsolatba azokkal a jobbára fiatalabb korosztályokkal, akiket a különböző típusú felnőttoktatással foglalkozó intézményekbe igyekszünk irányítani. Az esti és levelező képzés iránt az elmúlt év óta az érdeklődés kb. kétszeresére növekedett. Elsősorban – mi úgy látjuk –, hogy a megnövekedett munkanélküliség és az igényesebb átképzési lehetőségek késztetik a fiatalokat arra, hogy feltétlenül érettségi bizonyítványt, de általában magasabb iskolai végzettséget tudjanak szerezni. A munkahelyet nem találó szakmunkások számára megnyugtató érzést jelent a gimnáziumi oktatásba való bekapcsolódás lehetősége. A gimnáziumot elvégzettek talán nagyobb védettséget élvezhetnek, nagyobb az esélyük, hogy munkahelyeiket nem veszítik el.

Az elmondottak miatt mind most, mind pedig a jövőben nélkülözhetetlennek látszik a felnőttoktatás erősítése a közoktatás rendszerén belül. A feltételek javítása ezen a téren elkerülhetetlen. fontosnak tartanám, hogy az általános gimnáziumi képzést valamilyen szakirányú oktatási lehetőséggel kiszélesítsék s így növeljék a végzősök elhelyezkedési esélyeit.

Nemeskéri János, polgármester-helyettes, XIII. kerület:

Az elmúlt években a gazdasági-társadalmi szférákban történt változások miatt az ún. dolgozók iskolái (esti és levelező tagozatok az általános iskola és a gimnázium tekintetében) jelentős profilváltáson mentek át. Egyre kevesebb szerepet kapott itt a nappali képzésben nem részesült munkás és alkalmazotti rétegek oktatása. Ugyanakkor a demográfiai hullám hatása miatt is igen sok tanköteles (túlkorosok, deviánsok stb.) kerül ezekbe az intézményekbe. Ez arra késztette az intézményvezetőket, mind az irányítás-

ban érdekelt szerveket, hogy ennek az iskolatípusnak a helyét, szerepét, feladatát újragondolják az adott kihívásnak megfelelően.

Az önkormányzat a képviselőtestület által elfogadott Oktatáspolitikai szándéknyilatkozatában is alapvetően a jelzett gondokkal értett egyet. Ezekben az intézményekben megtalálható szellemi kapacitást, kezdeményező készséget a jövőben fel kell használni arra is, hogy az adott településrész önkormányzati alapfeladatában jelentősebb szerepet játsszanak, s ugyanakkor segítsék a felnőttek szakmai át- és továbbképzését is.

Baksa Gábor, a XIII. kerületi Polgármesteri Hivatal Művelődési Osztályának vezetője:

Úgy gondolom, hogy a felnőttoktatásnak, a dolgozók iskoláinak a mai kor kihívását fel kell vállalnia s annak meg kell felelnie. A megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben alapvető szükségleteket kell kielégítenie ezen oktatási formációknak. Ha figyelembe vesszük, hogy a munkanélküliséggel ma és a jövőben számolni kell, kiemelt probléma a fiatalok munkanélküliségének kezelése. A munkanélküliek között jelentős a képzetlenek aránya. Egy életpályán 2–3 szakmaváltással kell számolni. E tényezők egyértelműen jelzik a dolgozók iskoláinak, a felnőttoktatásnak a fejlesztését illetve ennek szükségszerűségét.

Olyan mobil szervezeti struktúrát kell szakmai tartalommal együtt kialakítani, amely hosszú távon segíti az egyén képzését, átképzését, szakmai váltását.

Törő Imre, a XIII. kerületi Oktatási, Kulturális és Sport Bizottság vezetője:

Az 1992-es év kerületi szinten jó éve volt az oktatásnak, s ennek hasznát elsősorban az önkormányzati fenntartású oktatási és művelődési intézmények látták. A képviselő testület kidolgozott egy pályázati rendszert, amelynek keretében 32 millió forintra pályázhattak az intézmények. A testület döntései során különös figyelemmel kísérte a kerületben működő dolgozók iskoláját, hiszen világossá vált: ez az intézmény a mai változó oktatási struktúrában – miközben az oktatás az elit képzés felé tendál – fehér foltokat fed le. A hátrányosabb helyzetűek, a leszakadók oktatása nem az a terület, amiért az intézmények versenyeznek egymással. A lakosság igénye ebben a kérdésben az önkormányzatot, mint fenntartót, az iskolát mint szolgáltatót érinti. Szerencsés dolog, ha az érdekek találkoznak. Egy morálisan, szociálisan érzékeny önkormányzatnak elébe kell mennie e jelentkező problémáknak és meg kell keresnie a helyi optimális megoldásokat.

Kocsis Katalin, osztályvezető-helyettes:

A jelenlegi társadalmi, gazdasági problémák a felnőttoktatás rendszerének újragondolását, fejlesztését, az oktatás hatékonyságának növelését teszik szükségessé.

A diszkriminatív 1/3-os finanszírozási rendszer az önkormányzatokat a felnőttoktatás megszüntetésére, vagy az oktatási struktúra konzerválására motiválják.

Helyes az a felismerés, hogy ez a képzési forma már nem kizárólag oktatáspolitikai, hanem szociálpolitikai és foglalkoztatáspolitikai kérdés is.

A XIII. kerületi Önkormányzat 1992 áprilisában elfogadta Oktatáspolitikai Szándéknyilatkozatát, melyben a felnőttoktatás rendszerének újragondolását, korszerűsítését tűzte ki célul.

A végrehajtás első lépéseként az 1992/93. tanévtől a háromnapos tanítás mellett egy konzultációt, korrepetálást, felzárkóztatást segítő 4. nap/osztályonként heti 6 óra beiktatásához biztosította a személyi feltételeket.

Az állásukat féltő, vagy már egzisztenciálisan sérült emberek felnőttként nehezebben tanulnak, sokan 1-2 éven belül lemorzsolódnak. A kis csoportos és egyéni foglalkozások lehetősége a felnőttoktatásban indokolt és szükséges. A XIII. kerület a felnőttoktatás hatékonyságának jobbítása mellett döntött.

Tordy Lászlóné, tanügyigazgatási főelőadó

Ebben a kerületben még mindig elég magas az általános iskolákból felmentett, a dolgozók iskoláiba átirányított tanköteles korú tanulók száma. A tanulók magas óraszámú hiányzása, a többszöri osztályismétlés vagy a szülő különféle indoklású kérvényei jelölhetők meg az iskolaváltoztatás leggyakoribb okaiként.

egyre gyakoribb a 14-15 éves 5. osztályos gyerek, aki érthető módon rosszul érzi magát a 11 évesek között. Inkább nem jár iskolába vagy a szülők kérik a felmentést.

A középfokú oktatással kapcsolatban megállapítható, hogy általános gimnáziumi érettségivel egyre nehezebb az elhelyezkedés. A szakmát adó felnőttképzés megkönnyíti a fiatalok pályakezdését, beilleszkedését. Az ilyen jellegű intézményekre nyilvánvalóan szükség lesz a jövőben.

HAJTMAN ÁGNES és MAYER JÓZSEF

Adalékok a dolgozók gimnáziumai történetéhez

A 80-as évek Budapestjének sajátos színfoltjait jelentették a dolgozók gimnáziumai. Peremkerületek düledező épületei, a nappali iskolák félreeső folyosói, tetőterei jelentették azt a keretet, ami egy semmivel sem összetéveszthető hangulatot eredményezett ezekben az iskolákban. Működésükhöz a feltételek sokszor valóban méltatlanok voltak. Az évtized végére ezeket az intézményeket „leírták", létük, fennmaradásuk bizonytalanná vált. Történetükhöz ez a dolgozat néhány adalékkal szeretne hozzájárulni.

A dolgozók iskoláit – mint ez ismeretes – 1945 októberében hozták létre (11 130/1945. M.E.). A háborút megelőző években nem volt szervezett, az iskolarendszerbe ágyazott felnőttoktatás, ezért az új iskolatípus azok részére biztosított tanulási lehetőséget, akik korábban „önhibájukon kívül" nem részesülhettek középfokú iskolai és középiskolai tanulmányokban. (1) Keresztury Dezső már 1946-ban úgy látta, hogy a képzés beindítása "súlyos igazságtalanságokat" tesz jóvá azzal, hogy utólagos tanulási alkalmat nyújt azoknak a felnőtteknek, akik a múlt rendszer hibájából nem jutottak olyan iskolázottsághoz, amelyeket képességeik alapján különben elvégezhettek volna. (2) A történelmi igazságtétel, mint az iskolatípus létét igazoló érv, gyakorlatilag a 60-as évek végéig változatlan